

दिनांक 28-6-22

उपशास्त्री प्रथम वर्ष, विषय व्याकरण
अथ सिद्धांत मोक्षदी - (अजना पुस्तिका प्रकाशन)

1 गौ - गौ शब्दात् अर्थव्यक्ति इति स्मृतेः प्रातिपदिक संज्ञायां स्त्रीत्वम् इति स्मृतेः तथा वृषभयोश्चि वचने वचने इति स्मृतस्य साकारेण शब्दात्, लो. आनुवन्ध लोपे, अट् इ उ उभयस्य संयुक्तेः इत्यस्य इति स्मृतेः आदिदेशे, आनुवन्ध लोपे, सर्वनामस्थाने च लभ्यते इति स्मृतेः उपधादीर्घे, हल्ङ्याभ्यां दीर्घात् -- इति स्मृतेः सु लोपे, नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य इति नलोपे न इति सिद्धम् ।

2 नरौ - नरौ शब्दात् अर्थव्यक्ति प्रातिपदिक संज्ञायां, लो. जस इति स्मृतेः तथा वृषभयोश्चि वचने वचने इति स्मृतेः साकारेण शब्दात्, औ. वि. म. म. तौ, न-औ इत्यवस्थायां अतोऽडि सर्वनामस्थानयोः इति गुणोत्पत्ते नरौ इति सिद्धम् ।

3 नृणां - नृणां शब्दात् अर्थव्यक्ति प्रातिपदिक संज्ञायां, लो. जस इति स्मृतेः तथा बहुषु बहुवचनम् इति स्मृतस्य साकारेण शब्दात्, आ. म्. वि. म. म. नृणां इति शब्दात् ह्रस्वमथापोऽण् इति स्मृतेः अतोऽडि अने आनुवन्धलोपे । नृच इति स्मृतेः विमल्लोपे वि. व. दीर्घे अट् सुप्त्वात् नृम् व्यापयेति इति पाठे नृणां इति सिद्धम् । नित्यपदान् नृणां इति लयं भवति ।

4 गौः - गौ शब्दात् अर्थव्यक्ति प्रातिपदिक संज्ञायां, स्त्रीत्वम् इति स्मृतेः तथा वृषभयोश्चि वचने वचने इति स्मृतस्य साकारेण गौ शब्दात्, सु. वि. म. म. तौ आनुवन्ध लोपे । गौर्वाचि, इति स्मृतेः णि लोपे, अचौ णि-ण इति वृद्धौ सत्यस्येति लोपे गौः इति सिद्धम् ।

अमलापधि
उलो. प्रो. व्याकरणे
रा. उ. सं. म. पु.
उपलनां शब्दाया

दिनांक 28-8-2020
 24 शास्त्री द्वितीय वर्ष, विषय- व्याकरण
 -सिंह द्वार मीठवी- (हादत प्रमाण 7)

1 दन्तच्छेदः - यत्र पूर्वमात्रं चर्चयिष्यामः। पुनः
 सञ्ज्ञायां चः प्राप्तेन इति सूत्रेण च पूर्वमे, अनुवन्ध
 लोप, छाड्ड के छेड्ड इत्युपसर्गस्य इति सूत्रेण
 वृत्त्वे मुक्ते। णोनिदि इति णिलोपे। प्रातिपदिकसंज्ञायां
 लिङ्गान्तकार्ये।

2 आभारः - रवान, आभुर्वान् आभिनन् इति विभक्त्ये
 आ पूर्वम कृत्वातौः पुंसि संज्ञायां चः प्राप्तेन इति
 सूत्रेण च पूर्वमे अनुवन्ध लोप आर्धधातु
 मल्लान् पुगन्तलक्ष्ये वदस्य च इति मुक्ते र परे छेदे
 प्रातिपदिकसंज्ञायां लिङ्गान्तकार्ये। आभारः इति
 सिद्धम्।

3 अवतारः सूपादेः - अव पूर्वमात्रं कृत्वातौः स्वरौ
 रप इति सूत्रेण अप् प्राप्ते, तं पूर्वाद्ध्य अवै वृत्तेर्ध्वज
 इति सूत्रेण च पूर्वमे अनुवन्ध लोपे। णिल्लान्
 अचोऽणिल्लान् इति सूत्रेण वृद्धौ र परे। प्रातिपदिकसंज्ञायां
 लिङ्गान्तकार्ये अवतारः इति सिद्धम्।

4 अवस्तारो जवन्तिकाः - अव पूर्वमात्रं स्वरौ कृत्वातौः
 रदोरप इति सूत्रेण अप् प्राप्ते तं पूर्वाद्ध्य अवै
 वृत्तेर्ध्वज इति सूत्रेण च पूर्वमे अनुवन्ध लोपे। णिल्लान्
 अचोऽणिल्लान् इति सूत्रेण वृद्धौ र परे। सूत्रे
 प्रातिपदिकसंज्ञायां लिङ्गान्तकार्ये अवस्तारः इति
 सिद्धम्।

5 रागः - रान्ते षोडशोऽणिल्लान् इति विभक्त्ये रञ् कृत्वातौः
 हलन्त्य इति सूत्रेण वदस्य पूर्वमे अनुवन्ध लोपे
 णिल्लान्, आनुपधायाः इति सूत्रेण वृद्धौ कृत्वात्वात्
 प्रातिपदिकसंज्ञायां लिङ्गान्तकार्ये रागः इति सिद्धम्।

अगन्तव्ये
 सलो षोऽणिल्लान्
 राऽणुं लोऽणुं वि
 सुल्लेना पूर्यथा

दिनांक 28-8-2020

1

2

3

4

दिनांक 28.6.20

शास्त्री प्रथम खण्ड, विषय अग्नि व्याख्यान
२००५ - लघु सिद्धान्त मोंभरी (समास प्रथम (०१३))

1 अर्थार्थः + अर्थार्थम् - अर्थार्थः अर्थार्थः इति सिद्धम्
अर्थार्थं समास इति सूत्रेण समासे सते समासत्वात्
प्रातिपदिकसंज्ञायां सुबलुमि । अर्थार्थं समासः पद्यम्
इति सूत्रेण समासान्तरं प्रत्यये । पद्यत्वेऽपि प्रातिपदिकस्य
इति सूत्रेण पद्यत्वेऽपि प्रातिपदिकस्य अर्थार्थः पुंसि च
इति सूत्रेण पद्यत्वेऽपि प्रातिपदिकस्य अर्थार्थः पुंसि च
नपुंसस्य लिङ्गोपदेशे सते लिङ्गसंज्ञायां ।

2 कर्षणकालः - कर्षणकाले पद्य इति लौकिकेण विग्रहेण च
कर्षणकाले कालेण इत्यलौकिकेण विग्रहेण अत्रैकमत्र
पदायै इति सूत्रेण समासे समासत्वात् प्रातिपदिकस्य
संज्ञायां सुबलुमि । सप्तमी लिङ्गोपदेशे वदुव्रीद्ये
इति सूत्रेण कर्षणकाले पद्यत्वेऽपि प्रातिपदिकत्वात्
सुबलुमि प्रातिपदिकत्वात् समासत्वात् संज्ञायां इति
सुबलुमि समासे सते लिङ्गसंज्ञायां ।

3 प्रतीकमोक्षमः - प्रतीकमोक्षमः इति सिद्धम्
अत्रैकम् अन्यपदाय इति सूत्रेण समासे समासत्वात्
प्रातिपदिकसंज्ञायां लिङ्गसंज्ञायां प्रातिपदिकमोक्षमः
इति सिद्धम् ।

4 पीठम्बरोद्धारः - पीठानि अम्बरोद्धारोपस्य इति
विग्रहेण अत्रैकम् अन्यपदाय इति सूत्रेण
समासे, समासत्वात् प्रातिपदिकसंज्ञायां
सुबलुमि, लिङ्गसंज्ञायां पीठम्बरोद्धारः
इति सिद्धम् ।

5 प्र-पणः - प्र-पणं तानि पणानि मूलगात् इति सिद्धम्
प्रातिपदिकोपस्य वाच्यो वाच्योत्पद्यत्वात्
इति प्रातिपदिकसंज्ञायां अत्रैकम् अन्यपदाय
तथा उक्तपदपठने संज्ञायां लिङ्गसंज्ञायां
प्रातिपदिकसंज्ञायां लिङ्गसंज्ञायां
मायं प्र-पणः इति सिद्धम्

अत्रैकम् अन्यपदाय
संज्ञायां प्रातिपदिकसंज्ञायां
२० ३० ४० ५० ६०
सुबलुमि प्रातिपदिकसंज्ञायां